

Але збережена частина спадщини М.М. Луніна (опубліковані роботи й рукописи), поза всяким сумнівом, заслуговує на те, щоб бути опублікованою. Зараз ми готуємо ці праці до публікації.

Джерела та література:

1. Костомаров Н.И. Литературное наследие. - СПб., 1890.
2. Де-Пуле М.П. Харьковский университет и Д.И. Каченовский: Культурный очерк и воспоминания из 40-х годов // ВЕ. - 1874. - Т. 45. - № 1. - С. 75-115.
3. Пашков В.П. 28-я лекция профессора М.М.Лунина «Ми́дия» // ВРК ЦНБ ХНУ. - Д. № 1129/с.
4. Лунин М.М. Переход средней истории к новой и значение сей последней // ЖМНП. - 1835. - Ч. 13. - № 7. - С. 448-470.
5. Лунин М.М. О влиянии Вальтера Скотта на новейшие изыскания по части средней истории // Речи, произнесенные в торжественном собрании императорского Харьковского университета 30 августа 1836 г. - Харьков, 1836. - С.1-23.
6. Лунин М.М. Взгляд на историографию древнейших народов Востока // Москвитянин. - 1842. - Ч. 4. - № 8. - С. 112-145; Ч. 5. - № 9. - С. 104 -147.
7. Лунин М.М. Индия. Взгляд на жизнь индостанского народа // ЖМНП. - 1837. - Ч. 15. - № 7. - Отд. 2. - С. 1-86.
8. Лунин М.М. Несколько слов о римской истории // Москвитянин. - 1841. - Ч.2. - № 10. С. 123 -164.
9. Попов М. Лунин М.М. // Русский биографический словарь. - СПб., 1914. - С. 741-742.
10. Лунин М.М. Значение истории и ее разделение // ВРК ЦНБ ХНУ. - Д. № 479/с.
11. Москвитянин. - 1841. - Ч. 2. - № 3.
12. Рославский А. Известие о кончине профессора Лунина // Москвитянин. - 1844[A2]. - № 12. - Ч. 6. - С. 118-121.
13. Бузескул В.П. Профессор М.М.Лунин - «харьковский Грановский»: к столетию харьковского университета. - СПб., 1905.
14. Пучков А.А. Юлиан Кулаковский и его время. Из истории антиковедения и византистики в России. - СПб., 2004.
15. Чувпило Л.А. История Востока в работах М.М.Лунина // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Карамзіна. - № 485: Історія. - Вип. 32. - 2000. - С. 187-195.
16. Голубкин Ю.А., Голубкина А.С. Михаил Михайлович Лунин (первые штрихи к биографии ученого) // Віра і розум. - 2003. - №4. - С. 309-322.
17. Лунин М.М. Новая история // ОР ЦНБ ХНУ. - Д. №404/с.
18. Лунин М.М. Христианство в Римской империи // Публикацию подготовили: Голубкин Ю.А., Голубкина А.С. // Віра і розум. - 2003. - №4. - С. 323-332; 2004, № 5. - С. 172-182.
19. Асиновская С.А. Предисловие // Лекции Т.Н. Грановского по истории позднего средневековья. - М., 1971. - С. 3 - 23.
20. Асиновская С.А. Гуманизм и Реформация в Европе. Автограф курса П.Н. Кудрявцева // Кудрявцев П.Н. Лекции. Сочинения. Избранное. - М., 1991. - С. 296-317.

Список сокращень:

- ВЕ - Вестник Европы
ЖМНП - Журнал Министерства Народного Просвещения
ВРК ЦНБ ХНУ - Відділ рідкісної книги та рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського університету ім. В.Н. Карамзіна
In this paper the manuscripts and publication of the scientific works by outstanding scientist, professor of Kharkiv University M.M. Lunin (1807-1844) are analyzed.
Key words: the manuscript, publication, M.M. Lunin.
[A1]Література
[A2]тире

Григорій Курас

●

«ХОЧУ ВІДЧУВАТИ СЕБЕ ВІЛЬНИМ»

(До 110-ліття від дня народження Василя Дубровського)

Різномісна діяльність видатного історика, тюрколога, архівіста, музеєзнавця, публіциста, редактора, громадсько-політичного та культурно-національного діяча заслуговує на окрему книгу. В цій статті зупинюсь на особі вченого як людини й подвижника української ідеї.

В.Дубровський народився 19 травня 1897 р. в Чернігові, в родині священника. Після навчання в духовному училищі й духовній семінарії рідного міста у 1915 р. він вступив до Ніжинського історико-філологічного інституту. Незважаючи на скрутне матеріальне становище, студент наполегливо і з великим інтересом вивчав історію України, виявляючи працездатність, акуратність та неабиякі здібності. Впродовж 1920-25 рр. він викладав історію в Чернігові, брав активну участь у науковому житті міста. Займаючи різні посади в радянських установах, наш земляк змушений був писати антирелігійні статті, про революцію тощо. Все це, очевидно, дало підставу С.Єфремову в своїх щоденниках називати його не інакше, як «комуніст Дубровський»¹. До речі, у повоєнній Німеччині під час інтерв'ю з американським еміграційним чиновником йому довелося спростовувати закид у комунізмі². В.Дубровський не тільки ніколи не вступав до партії більшовиків, але, на мою думку, вже тоді в нього визрівав внутрішній протест проти совєтської влади. Не дивно, що пізніше в матеріалах ДПУ про Чернігівське наукове товариство було зафіксовано, що його діячі, в тому числі й В.Дубровський, працюють в ім'я Соборної України, а сам він названий «фашистом»³.

У 1925 р. В.Дубровський переїхав до Харкова. Плідна й різнопланова його діяльність була перервана арештом у листопаді 1933 р. Вченого звинуватили в «контрреволюційності» й «буржуазному націоналізмі» й запроторили на 5 років у концтабір. Припинення під час допитів, а потім нелюдські умови праці на Забайкаллі зробили історика переконаним ворогом комунізму. Весною 1939 р. В.Дубровський був звільнений, але сумнозвісне правило «мінус 42» не дозволяло йому жити по великих містах. Колишньому «зекові» вдалося влаштуватися вчителем Малоперещепинської середньої школи в Полтавській області. Проте йому не дозволили викладати не тільки історію, але й українську мову і літературу. Залишалось викладати російську мову й літературу. Не прийняли здібного й досвідченого науковця й до докторантури Інституту історії АН СРСР, про що він згодом оповів у прецікавому спогаді⁴. В цей час наш земляк, очевидно, остаточно зрозумів, що сталінська система ніколи не дасть йому змоги повернутися до наукової діяльності та й взагалі жити нормальним життям. Навіть побачення з родиною, яка мешкала в Харкові, було неможливим.

З початком війни В.Дубровський нелегально дістався Харкова і там дочекався приходу німців. Незабаром він був відновлений на посаді професора університету й очолив місцеву «Просвіту». Завдяки зусиллям історика ця інституція стала одним з найбільших осередків українського національного життя в окупованій німцями Україні. Одним із її заходів була організація виставки «Україна під більшовицьким ярмом». Здається, в інших містах нічого подібного не було. Ця виставка з унікальними свідченнями більшовицького панування набула широкого розголосу. За спогадом В.Дубровського, в січні 1943 р. радянський літак скинув пару бомб на будинок «Просвіти». Вони не потрапили на самий будинок, а впали поруч. Проте цього було достатньо, щоб повилітали шибки, і люті морози, що тоді були в Харкові, майже спаралізували діяльність «Просвіти» до теплішого часу. Більше бомб літак нікуди не скидав⁵. Мабуть, для червоних вона була не меншим ворогом, ніж німці. Та й в самого голову «Просвіти» одного разу стріляли, коли він з дружиною й маленьким сином ввечері повертався зі свого городу додому. На думку В.Дубровського, в тій садибі, звідки пролунав постріл, знаходився комуністично-енкаведистський осередок⁶. На цьому місці пошлюся на відомого українського діяча В.Доленка. Характеризуючи В.Дубровського, він відзначав його велику мужність⁷. У жахливі часи окупації голова «Просвіти» допомагав вижити людям, зокрема науковцям. Саме в цих неймовірних умовах, коли йшлося про елементарне виживання, виявилися його літературні здібності⁸⁸. Спомин про В.Дубровського цієї доби залишив видатний український літературознавець Ю.Шевельов: «Був він організатором, упорядником нечисленних програм, адміністратором і - ентузіастом. Коротке волосся йоржиком, круглі вічка окулярів, короткі вусики, щось середнє між козаком Мамаєм і вчителем земської школи передреволюційних років»⁹. В голодні 1941-42 рр. у газеті «Нова Україна» історик почав друкувати спогади «На червоній каторзі». Але через скорочення обсягу часопису повністю надрукувати їх тоді не вдалося. Лише у 1965 р. в Нью-Йорку вони вийшли окремою книжкою під назвою «2-й Відділ БАМЛІАГ у ГПУ-НКВД».

Характеризуючи постать нашого земляка, не можна не зупинитися на одній болючій темі - ставленні його до німців. Відомо, що українські патріоти покладали великі надії

на «визволителів», очікували не тільки вільного розвитку національної культури, але й здобуття незалежності. Проте скоро переважна більшість із них зрозуміла, що «новий порядок» не кращий, ніж советська влада. В.Дубровському закидали, що він захоплювався німцями і йшов на всяку співпрацю з ними. Справді, в роки окупації Харкова та й пізніше вчений підтримував контакти з німецькими офіційними чинниками. Але стосувалось це в основному питань розбудови «Просвіти», культурного і наукового життя. Гадаю, що ця розумна й далекоглядна людина не могла не помітити тотожності двох тоталітарних режимів. Уже на схилі віку В.Дубровський опублікував цікавий спомин «Герренфольк і унтерменші», в якому показав, що німці вважали українців «недолюдками», а себе - «народом панів». Разом з тим на прикладах свого життя під німцями він доводив культурну вищість українців¹⁰.

Наприкінці літа 1943 р. В.Дубровський емігрував з родиною на Захід. Уже перші його кроки на чужині відзначалися активною громадською позицією. Разом з В.Доленком та представниками Українського Центрального Комітету 8-11 серпня 1944 р. у Кракові він брав участь у нараді в справі заходів полегшення становища «остарбайтерів» та захисту їхнього правного становища¹¹. Невідомою навіть для нечисленних дослідників життєвого шляху В.Дубровського є його та В.Доленка ініціатива перед американцями, які звільнили старовинний Ваймар у квітні 1945 р. Визначні харківські діячі зажадали підняти українські національно-державні прапори та зобов'язати всіх українців начепити блакитно-жовті відзнаки. Другою справою стала передача американському командуванню листів у справі українського уряду і українського війська з проханням переслати ці листи урядові США¹². В подальші роки, незважаючи на тяжкі умови скитальщини, постійні переїзди (жив у 15 таборах Ді-Пі!), наш земляк відіграв неабияку роль у розбудові громадських, наукових та культурних інституцій української еміграції. Не можна не згадати його участі в такій організації колишніх репресованих, як ДОБРУС. Обраний головою тимчасової управи цієї унікальної, як на той час, інституції, В.Дубровський провадив широку роботу по розшуку потерпілих від репресій, залучав їх до участі в організації. Він не тільки збирав свідчення про злочини більшовиків, а намагався деякі з них друкувати в тогочасних виданнях. Як на мене, ці розкидані в основному по важкодоступних часописах спогади є важливими й цікавими документами часу і повинні стати в добрій пригоді дослідникам. Один з колишніх співробітників проф. Дубровського через багато років згадував про його неабиякі організаційні та особисті якості. Особливо відзначав він велику діловитість, яка виявлялася, окрім іншого, і в проведенні засідань. Жодна хвилина в нього не пропадала на зайве. Навіть коли пані Ольга Дубровська частувала чаєм учасників засідань ДОБРУСу, В.Дубровський залюбки оповідав про діяльність своїх співробітників у минулому або розказував епізоди щодо діловитості проф. М.Грушевського. «Ледве чи помиляюсь, - писав І.Бронницький, - коли скажу, що проф. В.В.Дубровський переважно думав одночасно щонайменше про дві справи, хоч одночасно був дуже уважним до співрозмовника. А коли він весь віддавався співрозмовникові, в його очах блистіла теплота»¹³.

В.Дубровський був членом практично всіх наукових інституцій, які були створені українськими емігрантами. Його діяльність в НТШ, УВАН практично не висвітлена, а праця в Інституті для дослідження проблем Східної Європи взагалі невідома. В цей час з-під пера вченого виходили наукові та науково-популярні розвідки, статті на поточні теми. Часто виступав історик на різних зборах, які відбувалися в таборах українців-вигнанців. Слід відзначити, що В.Дубровський редагував кілька часописів, у тому числі - перший український часопис на еміграції - «Короткі Вісті». Неабияку роль відіграв він у справах Української Автокефальної Православної Церкви. Взагалі, тема релігійної діяльності В.Дубровського вимагає спеціального дослідження. І тому цілком справедливо була високо поцінована його праця на шпальтах вельми популярної на той час газети: «Як жертвовно можуть працювати люди української науки, свідчить, наприклад, тиха, але дуже важлива праця проф. Василя Дубровського, вченого секретаря УВАН і заступника керівника Інституту для досліджень проблем східної Європи». Далі газета повідомляла про останні виступи проф. Дубровського з великими доповідями в 20-річчя початку голоду на Україні в таборах Шляйхегайм та Валька біля Нюрнберга¹⁴.

Особливо діяльним та мужнім виявив себе наш земляк у боротьбі з акцією советів «повернення на рідину». Його рішучі протести, відозви не всім подобалися. А брошура

«Хочемо одного - бути вільними», видана у 1947 р., на думку Л.Биковського, позбавила автора на довгий час права виїзду до США¹⁵. Водночас В.Дубровський добре усвідомлював загрожуючу близькість, як він писав, «залізної куртини», себто більшовиків. У листі до свого колеги Лева Биковського від 9 квітня 1949 р. з Франкфурта-на-Майні він пояснював своє бажання виїхати інстинктом самоврятування. Зізнався, що не має жодних ілюзій щодо США. Проте, зазначав, що не проживши під більшовиками 30-х рр., його друг не може пережити й відчути постійного гнітючого побоювання, що в один прекрасний день ця куртина рушиться на 200 км на захід, і цього буде достатньо, щоб від них лишилася мокра кривава пляма. І це тільки за те, що вони насмілилися не повертатись! Тому відверто признавався, що: «Готовий доїти кіз або що. Але хочу відчувати себе вільним. Принаймні так, як відчуваю себе в Західній Європі, - знати, що так, - «за здорово живеш» ніхто не має права садовити, тортувати, стріляти etc... Це велике благо, задля якого я хочу за океан»¹⁶.

Лише у вересні 1956 р. завдяки єпископальній Церкві Св. Стефана вчений з дружиною та сином дістався до Америки. Дочка в останній момент вийшла заміж і залишилася в Мюнхені. На цьому місці мушу спростувати помилку, якої припустилася київська дослідниця І.Матяш у своїй ґрунтовній статті про життєвий та науковий шлях В.Дубровського. Вона вказує, що історик проживав в США від 1959 р.¹⁷. Родина оселилася у Річмонді, штат Вірджинія. Приїзд українського емігранта не залишився непоміченим. Газета «The Richmond News Leader» 21 вересня 1956 р. вмістила статтю з світлинкою про закінчення довгого екзилу д-ра Дубровського. Невдовзі історик влаштувався доглядачем у Вірджинському Музеї Мистецтв. Про свою працю він писав Н.Полонській-Василенко: «Посада не адвантажна, але є вигода та, що це дуже близько від нашої квартири (наспроти нашого дому) і що на цій праці дуже приємно бути серед старовинних речей і картин, у чистоті й холодку... Платня невелика, а за великою й не женуся»¹⁸. Для душі вчений працював у Вірджинському історичному товаристві, розробляючи теми про перших українських поселенців в цьому штаті в XVII ст. та історії Громадянської війни в США 1861 - 1865 рр. Звичайно, він мріяв дістати місце за фахом, зокрема, влаштуватись на працю в бібліотеку Конгресу. З цього приводу листувався з Л.Окіншевичем. Від Л.Биковського мав пропозицію переїхати до Денвера. Але з різних причин так і залишився на посаді доглядача музею в Річмонді. І можна лише жалкувати з цього приводу, адже потенціал вченого в цей сприятливий для наукової діяльності час не був використаний на добро української історичної науки. В силу обставин останній період життя В.Дубровський присвятив мемуарній та публіцистичній праці. Дописував до українських часописів, переважно до газети «Наш Клич», яку редагував Є.Онацький. Цікаво, що в останні роки історик відійшов від політичної діяльності. У листі до свого давнього друга й колеги, знаного громадського й релігійного діяча Ф.Бульбенка, зауважував: «... З проф. Онацьким мене пов'язують тільки спільні наукові заінтересування та дружба з часів Любену. Не партійна належність! Я тепер не належу до жодної партії»¹⁹. Слід відзначити, що вчений був одним із засновників Українського історичного товариства і близьким співробітником журналу «Український Історик».

До кінця життя В.Дубровський залишився непримиреним ворогом советської влади. Викривав брехні радянської пропаганди, звинувачував представників науки й культури, які слугували режимові. Особливо гостро й влучно вдалося це історичу в «Одвертому листі до Павла Григоровича Тичини», надрукованому 20 серпня 1964 р. Спростовуючи докори щодо українців США як «буржуазних націоналістів», колишній співучень поета по духовній семінарії гнівно засудив пробольшевицьку позицію Тичини, його славословство Сталінові. Згадав В.Дубровський і боягузтво П.Тичини, який не допоміг не тільки йому, але й рідному брату, колишньому священику. Історик з обуренням писав: «... Ви заявили, що Ви нічого не знали про злочини Сталіна. Це була наявна брехня. Ви знали про колгоспне мародерство і нищення наших селян. Ви бачили самі в Харкові на вулицях голодних мерців повесні 1933 року, але Ви писали райдушні вірші про колгоспи! Ніхто з нас не може Вам цього забути, і тільки Господь зможе Вам це простити, якщо Ви розкаєтеся»²⁰. Щодо бажання Тичини приїхати на відкриття пам'ятника Т.Шевченку, В.Дубровський зазначав, що його ніхто не затримав би і не ув'язнив, бо «це - вільна країна, а не СРСР». У кінці він закликав колишнього земляка приїхати до США і тут зголоситися, як «неповоротець», з проханням надати право

азилу у вільній країні. І якби той розкався, то його б вільні люди зрозуміли й похвалили. На жаль, цей надзвичайно сильний і цікавий лист, очевидно, не читав не тільки П.Тичина, а й мало хто в діаспорі. Отже, не дивно, що Л.Биковський писав, що основними мотивами всесторонньої діяльності й творчості В.Дубровського впродовж цілого життя були: «...палка любов до України, своєї поневоленої Батьківщини й одночасно неустаюча ненависть до Москви, яка його «не забувала» до останніх років його терпкого життя»²¹.

За своєю вдачею В.Дубровський був надзвичайно чесною, прямолінійною і релігійною людиною. Після його смерті вдова О.Дубровська писала Л.Биковському: «Василь Васильович вірив у Бога, вірив у Божу правду, вірив у перемогу добра над злом. Дуже часто Василь Васильович молився. За вісім днів до смерти, коли я пропонувала йому голосно почитати Аксакова, він сказав мені: «Зараз я молюся - пізніше». Над ліжком В[асиля] В[асильовича] висіла ікона Св.Архистр[ати] Михаїла»²². Крім того, вона розповіла про одну із сторін життя чоловіка, яка майже нікому не була відома. В.Дубровський був ще й музикантом. Мав закінчену освіту за класом скрипки й гарно грав на ній. У Сибіру, куди його заслав «батько Сталін», останні два роки він грав у симфонічному оркестрі, створеному із таких же політв'язнів, як і сам. І ця скрипка давала йому змогу інколи забувати жахливу дійсність. На цьому місці є сенс оприлюднити ще один невідомий факт. В одному з листів до знаної в українській діаспорі журналістки й громадської діячки Л.Дражевської В.Дубровський повідомляв, що міг би запропонувати для газети «Свобода» статтю-спогад «Спогади скрипала аматора» обсягом 36 сторінок. Повідомляв, що: «Там буде дещо цікаве для читання!»²³. Можна лише уявляти, наскільки цікавими були ці спомини блискучого мемуариста.

Останні два роки В.Дубровський тяжко хворів. 23 квітня 1966 р. він тихо спочив у своїй хаті. О.Дубровська писала Н.Полонській-Василенко, що чоловік не хотів вірити, що має рак, але вмер спокійно у сні²⁴. Невдовзі після похорону Ф.Бульбенко повідомляв д-ра Л.Винара, що В.Дубровський став широко відомим серед американців завдяки рідкісним й незаниматим матеріалам з історії Громадянської війни в США, які він підготував для преси. Тому понад 200 американців з сумом і жалем проводили його в «далеку дорогу», а відтак активно допомагали родині небіжчика²⁵.

Безжална смерть не дала можливості визначному науковцю й палкому патріоту України здійснити все задумане. Але його мрія мати право на спокійну смерть, а дітям забезпечити спокійне життя - здійснилась.

Джерела та література:

1. Єфремов С. Щоденники. 1923-1929. - К., 1997. - С. 278.
2. Лист В.Дубровського до М.Ветухова з Мюнхена-Фельдмохінга від 13 жовтня 1951 р. // Архів М.Ветухова. УВАН у США.
3. Ткаченко В., Ігнатенко М. Чернігівське Наукове Товариство у контексті національного відродження України 20-х років // Сіверянський літопис. - 1995. - № 2. - С. 56.
4. Дубровський В. Уривки зі споминів / Передм. та упоряд. Г.Курас // Сіверянський літопис. - 2000. - № 6. - С. 146 - 148.
5. Дубровський В. Виставка «Україна під большевицьким ярмом» // Новий Літопис (Вінніпег, Канада). - 1963. - Ч. 2-3. - С. 14.
6. Дубровський В. В оточенні небезпеки (3 спогадів «Через 20 років») // Наш Клич (Буенос-Айрес, Аргентина). - 1962. - 13 вересня.
7. Доленко В.А. В Харкові під німецькою окупацією // Семенко Ю. Пам'яті В.А.Доленка. - Мюнхен, 1975. - С. 46.
8. Курас Г., Демченко Т. З літературної творчості Василя Дубровського // Літературний Чернігів. - 2003. - № 4 (24). - С. 85 - 95.
9. Шевельов Ю. (Юрій Шерех). Я - мене - мені (і довкруги): Спогади. - Харків - Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль»; Видавництво М.П.Коць, 2001. - Т. 1: В Україні. - С. 328.
10. Василь Дубровський. Уривки зі споминів. - С. 149 - 150.
11. Український селянин. - 1958. - Ч. 5-6. - С. 1.
12. Там само. - 1959. - Ч. 7-8. - С. 3.
13. Бронницький І. До історії ДОБРУСу в Німеччині // Українець в Австралії. - 1966. - 30 жовтня. - С. 5.
14. Неділя (Авгсбург). - 1952. - Ч. 17. - С. 13.
15. Биковський Л. Василь Дубровський (1897 - 1966) // Український Історик. - 1966. - Ч. 1-2. - С. 94.
16. Лист В.Дубровського до Л.Биковського від 9 квітня 1949 р. // Архів Л.Биковського. УВАН у США.

17. Матяш І. Особа в українській архівістиці: Біографічні нариси. - Київ: Державний комітет архівів. Національна Академія наук України. Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, 2001. - С. 137.

18. Лист В.Дубровського до Н.Полонської-Василенко від 2 липня 1960 р. // Архів Н. Полонської-Василенко. УВАН у США.

19. Лист В.Дубровського до Ф.Бульбенка від 15 травня 1963 р. // Архів Ф.П.Бульбенка. УВАН у США.

20. Наш Клич (Буенос-Айрес). - 1964. - 20 серпня.

21. Биковський Л. Вказ. праця. - С. 96.

22. Лист О.Дубровської до Л.Биковського від 29 листопада 1966 р. // Архів Л.Биковського. УВАН у США.

23. Лист В.Дубровського до Л.Дражевської від 6 травня 1963 р. Копію цього та ще кількох листів історика передала авторці покійна вже, на жаль, Л.А.Дражевська зі свого архіву.

24. Лист О.Дубровської до Н.Полонської-Василенко від 26 червня 1966 р. // Архів Н.Полонської-Василенко. УВАН у США.

25. Лист Ф.Бульбенка до Л.Р.Винара від 2 травня 1966 р. // Архів Ф.П.Бульбенка. УВАН у США.

Олександр Астаф'єв

КОСТЬ ШТЕПА

(минуло сто років від дня народження відомого історика, колишнього професора Ніжинського ІНО і ректора Київського університету Костя Тодосьовича Штепи)

Кость Тодосьович Штепа народився 3 грудня 1896 року в м.Лохвиця на Полтавщині, батько його був священиком, сином німецького переселенця, а мати - донькою полтавського поміщика Є.Лобунського. У 1914 р. закінчив Полтавську духовну семінарію і вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету. Сам К.Штепа у «Сurrіculum vitae» зазначає: «Закінчив освіту в Ніжинському інституті, куди перевівся в 1918 році на 3-й курс. Був залишений для підготовки до професорської роботи аспірантом при Ніжинській науково-дослідній кафедрі у секції античної класичної культури, під керівництвом професорів І.І.Семенова та І.Г.Турцевича. Закінчив свій аспірантський стаж і працюю над дослідженням на тему: «Безумна мудрість, учення про демони в античних і християнських письменників в епоху зародження християнства» [1]. В «Особовій справі викладача Штепи Костянтина Тодосьовича» [2], що зберігається у Ніжинському філіалі Чернігівського державного архіву, є основні тези цієї роботи і добрі відгуки на неї професорів І.І.Семенова та І.Г.Турцевича.

Тепер кілька слів про Науково-дослідну кафедру історії культури та мови, на якій працював К.Т.Штепа. Вона була утворена відповідно до рішення колеґії Укрґоловпрофосу від 17.11.1922 р.. Спершу при ній працювало три секції: української та російської історії (керівник - проф. В.Г.Ляскоронський, дійсні члени - проф. М.М.Бережков та Г.А.Максимович), української та російської літератури і мови (керівник - проф. В.І.Резанов, дійсний член О.С.Грузинський), античної культури (керівник - проф. П.В.Тихомиров, дійсні члени - проф. І.Г.Турцевич та І.І.Семенов). Першим керівником кафедри був проф. П.В.Тихомиров, а згодом, після його від'їзду до Одеси, її очолив проф. В.І.Резанов. За керівництва останнього тут було відкрито ще одну секцію - української літератури та мови (керівник - проф. Є.А.Рихлик).

В останній час у нашій історичній науці з'явилися статті, присвячені діяльності цієї кафедри (наприклад, стаття у часописі «Сіверянський літопис», 1998, № 5). Ці статті відрізняються від досліджень попередніх років ширшим колом порушених проблем, відтвореними «життєписами» викладачів і вихованців, новими відомостями і цікавими спостереженнями, а головне - введенням в обіг нових документальних джерел. Та все ж спроба сучасних вчених реконструювати історію кафедри на сьогодні ще не задовольняє, ці дослідження написані ще під сильним впливом ідеологічного панлогізму